

Asia: VN/3071/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle julkisen hallinnon automaattista päätöksentekoa koskevaksi lainsäädännöksi

Esitysluonnoksen kokonaisuutta koskevat kysymykset

Yleiset huomiot automaattista päätöksentekoa koskevasta sääntelykokonaisuudesta

Lastensuojelun Keskusliitto kiittää mahdollisuudesta luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle julkisen hallinnon automaattista päätöksentekoa koskevaksi lainsäädännöksi. Keskusliitto lausuu esityksestä lapsen aseman osalta ja jättää lausumatta muilta osin.

Keskusliitto pitää puutteena, että asiassa ei ole tehty systemaattista lapsivaikutusten arviointia. Lapsivaikutusten arvioinnilla varmistetaan, että lapsiin kohdistuva päätöksenteko ja muut toimet parhaalla mahdollisella tavalla vastaavat YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteita. Keskusliitto kuitenkin pitää hyvänä, että esitysluonnoksen yhteiskunnalliset vaikutukset -osiossa on huomioitu myös lapset. On myös hyvä, että luonnoksessa tuodaan esiin, että automaattiset päätökset voivat kohdistua lapseen usein muussa roolissa kuin varsinaisesti lapsena. Hyvää on myös, että huomioidaan automaattisen päätöksenteon voivan joissain tapauksissa olla myös nimenomaisesti lapsen edun mukaista (esimerkiksi oleskeluluvan jatkolupahakemus).

Luonnoksessa on lyhyesti esitetty, että arvion mukaan esityksellä ei ole merkittäviä vaikutuksia lasten asemaan. Jos asian ratkaiseminen edellyttää tapauskohtaista lapsen etuun liittyvää harkintaa, asian ratkaisemista ei voitaisi automatisoida tai vaihtoehtoisesti asian käsittelijän tulisi harkita tapauskohtaista harkintaa edellyttävä seikka. Luonnoksessa lähdetään siitä, että viranomaisen on tehtävä etukäteinen harkinta siitä, mitkä asiat ovat luonteeltaan sellaisia, että ne voidaan ratkaista automaattisesti, ja laadittava käsittelysäännöt, joiden perusteella asiat valitaan ja ratkaistaan. Harkinta tapahtuu näin ollen viranomaisessa, jonka tulee pystyä tunnistamaan, onko kyseessä asia, jonka voi ratkaista automaattisesti. Lapsen etu tulee siis arvioitavaksi, kun arvioidaan mahdollisuutta ratkaista asiaa automaattisesti ja kun ratkaistaan yksittäistä tapauskohtaista harkintaa vaativaa

seikkaa. Kuten Keskusliitto on aiemmassa lausunnossaan (Lastensuojelun Keskusliiton lausunto arviomuistiosta hallinnon automaattiseen päätöksentekoon liittyvistä yleislainsäädännön sääntelytarpeista 31.8.2020) todennut, YK:n lapsen oikeuksien sopimus on tärkein lapsen oikeuksia turvaava sopimus. Sopimuksen 3 artiklan 1 kohdassa määrätään lapsen edun ensisijaisuus kaikissa lapsia koskevissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa. Sopimuksen 3 artiklassa ei ole tarkoituskaan määritellä lapsen etua sisällöllisesti, vaan se velvoittaa siihen, ettei lapsen edun mukaista harkintaa voida sivuuttaa lapsia koskevissa toimenpiteissä. YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen edussa on kysymys lapsen ihmisoikeuksia parhaalla mahdollisella tavalla toteuttavasta tulkinnasta. Lapsen etu korostuu nimenomaan punnintaperiaatteena, jolloin lasta koskevissa ratkaisuisissa on selvitettävä, miten lapsen etua on arvioitu, mihin kriteereihin perustuen ja miten periaatetta on arvioitu suhteessa muihin periaatteisiin. Tällöin korostuu päätöksen perustelujen merkitys, joiden avulla voidaan todentaa lapsen edun arvioinnin elementit sekä argumentoida niiden kestävyyttä. Tästä näkökulmasta katsoen täysin automaattinen päätöksenteko hallinnossa näyttäytyy lasten osalta haastavalta. Keskusliitto korostaa, että arvioitaessa sitä, voiko lapseen liittyvän asian ratkaista automaattisesti, tai harkittaessa yksittäiseen päätökseen liittyvää tapauskohtaista harkintaa edellyttävää seikkaa, tulee asiaa arvioida aina lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteiden näkökulmasta.

Luonnoksessa myös todetaan, että ehdotuksessa ei erikseen säädetä poikkeuksia hallinnollisen päätöksenteon menettelysääntöksiin kuten kuulemiseen. Viranomaisen on näin ollen automatisoitavia asiaryhmiä määriteltäessä erikseen arvioitava, voiko lapsiin kohdistuviin päätöksiin liittyä erityistä kuulemisen tarvetta. Keskusliitto korostaa, että lasten oikeuksien toteutumisen osalta keskeinen kysymys automaattisessa päätöksenteossa on se, miten on varmistettu, että tarvittaessa päätöksenteossa otetaan huomioon vanhemmalle annettavan päätöksen ja hänen kuulemisensa ohella myös lapsen mielipide. Keskusliitto painottaa, että lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaisesti sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Artiklan mukaan tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti. Esityksen mukaan lasta kuultaessa on kiinnitettävä huomiota muun kuulemisen toteuttamiseen lapselle sopivalla tavalla. Keskusliitto korostaa, että on olennaista huomioida, että myös kuulemisen suhteen lapsi on lähtökohtaisesti aikuista haavoittuvammassa asemassa. Lapsen haavoittuva aseman vuoksi onkin tärkeää, että hän saa neuvoja ja tukea asiointiaan varten, ja että neuvot ja tuki annetaan hänelle itselleen ymmärrettävällä tavalla.

Huomiot ehdotetun sääntelyn suhteesta hallinnon lainalaisuuteen, hyvään hallintoon ja avoimuuteen sekä virkavastuuseen

-

Kysymykset vaikutusarvioinnista

- Miten arvioitte ehdotuksen ja siihen sisältyvien vaatimusten vaikuttavan päätöksenteon automatisoinnin kehittämiseen ja käyttöönottoon tulevaisuudessa? Mitä hyötyjä ja mitä haittoja ehdotuksella olisi tulevan kehittämisen ja automaation hyödyntämisen osalta?

- Onko ehdotetuilla muutoksilla vaikutuksia, joita esityksessä ei ole tunnistettu ja jotka eivät liity jäljempänä esitettyihin kysymyksiin?

-

Laki hallintolain muuttamisesta

Yleiset huomiot hallintolain 8 b luvusta

-

Huomiot automaattisen ratkaisemisen määritelmästä (53 e §:n 1 momentti)

-

Huomiot automaattisesti ratkaistavien asioiden käyttöalasta ja rajauksesta (53 e §:n 2-4 momentti)

-

Huomiot automaattisen ratkaisemisen oikeussuojaedellytyksestä (53 f §)

-

Huomiot automaattisesta ratkaisemisesta ilmoittamisesta (53 g §)

-

Muut hallintolakia koskevat huomiot

-

Laki tiedonhallintalain muuttamisesta

Yleiset huomiot tiedonhallintalain 6 a luvusta

-

Yleiset huomiot tiedonhallintalain 13 a §:stä

-

Kysymykset vaikutusarvioinnista

- Jos organisaatiollanne on jo käytössä automatisoituja päätöksentekoprosesseja: Onko ehdotuksen vaikutukset olemassa oleviin automatisoituihin päätöksentekoprosesseihin arvioitu osaltanne riittävästi? Puuttuuko arvioinnista joitain keskeisiä näkökulmia? Onko muutoksen edellyttämät resurssitarpeet arvioitu oikeasuuntaisesti?

- Jos organisaatiollanne on jo käytössä automatisoituja päätöksentekoprosesseja: Jos käytössä olevasta automaattisesta päätöksenteosta jouduttaisiin luopumaan, millaisia resursseja nykyisten

käsittelyvolyymien ja -aikojen säilyttäminen ilman automatisointia edellyttäisi?

- Onko tiedonhallintalakiin ehdotetun 13 a §:n vaikutukset arvioitu osaltanne riittävästi? Puuttuuko arvioinnista joitain keskeisiä näkökulmia? Onko muutoksen edellyttämät resurssitarpeet arvioitu oikeansuuntaisesti?

-

Laki digipalvelulain muuttamisesta

Yleiset huomiot digipalvelulain 6 a §:stä

-

Kysymykset vaikutusarvioinnista

- Onko digipalvelulakiin ehdotetun 6 a §:n vaikutukset arvioitu osaltanne riittävästi? Puuttuuko arvioinnista joitain keskeisiä näkökulmia? Onko muutoksen edellyttämät resurssitarpeet arvioitu oikeansuuntaisesti?

- Miten arvioitte digipalvelulakiin ehdotetun 6 a §:n ja siihen sisältyvien vaatimusten vaikuttavan palveluautomaation kehittämiseen ja käyttöönottoon tulevaisuudessa? Mitä hyötyjä ja mitä haittoja ehdotuksella olisi tulevan kehittämisen osalta?

-

Laki rikosasioiden tietosuojalain muuttamisesta

Huomiot 13 §:ään ehdotettavasta muutoksesta

-

Voimaantulo ja siirtymäsäännökset

Huomiot ehdotetusta voimaantulosta sekä siirtymäsäännöksistä

-

Lindqvist Jonna
Lastensuojelun Keskusliitto